

Savaşı Anlatan Kadın Muhabirler

Yavuz KÜÇÜKALKAN¹ ve Mehmet Baki DEMİREL²

¹Yalova Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, ykucukalkan@gmail.com, 0000-0003-3178-3602

²Yalova Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, m.mehmetbaki@gmail.com, 0000-0003-1184-3671

Özet

Gazeteciliğin en zor ve uzmanlık isteyen alanı olarak görülen savaş muhabirliği, ilk ortaya çıktığı Kırım Savaşı'ndan (1853-1856) bugüne siyaset, iş dünyası, ordu ve bürokrasi alanlarında olduğu gibi hep erkek egemenliğinde oldu. Savaşı yapanlar da erkekti, yazan ve anlatan da. Oysa Birinci Dünya Savaşı'ndan Kore Savaşı'na, Vietnam Savaşı'ndan Körfez Savaşı'na, Afganistan ve Irak Savaşı'ndan şu an devam eden Suriye iç savaşına kadar birçok savaş ve çatışma alanında kadın muhabirler de vardı. Onlar da erkek meslektaşları gibi dünyanın en tehlikeli bölgelerinde mesleklerini icra ederken silah ve bombaların hedefindeydi, ABD'li Marie Colvin gibi (Suriye-2012) bu uğurda canını veren de oldu. Erkek mesleği olarak görülen bu zorlu alanda çok az sayıda kadın muhabir sesini duyurabildi, başarı hikâyesini yazabildi. Bu çalışmada, medyada toplumsal cinsiyet bağlamında kadının yeri, savaş muhabirliğinin tarihsel dönüşümü ve kadın savaş muhabirlerinin hikâyeleri incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gazetecilik, Savaş Muhabirliği, Toplumsal Cinsiyet

Women Correspondents Reporting War

Abstract

War correspondence, seen as the most difficult and specialized field of journalism, has always been men dominated from the Crimean War (1853-1856) when it first appeared to today like fields of politics, business, military and bureaucracy. It was men who waged war, and who wrote and reported. However, there were women reporters in many areas of war and conflict, from the First World War to the Korean War, from the Vietnam War to the Gulf War, from the Afghanistan and Iraq War to the current Syrian civil war. Like their men counterparts, they were targeted by guns and bombs while practicing their profession in the most dangerous parts of the world. Like Marie Colvin from the USA (Syria-2012), there were women who lost their lives for his cause. In this challenging field which is seen as a men profession, very few women reporters were able to make their voices heard and write their success story. In this study, the place of women in the context of gender in the media, the historical transformation of war correspondence and the stories of women war reporters are analyzed.

Key Words: Journalism, War Correspondence, Gender

Atıf için,

Küçükalkan, Y., Demirel, M.B. (2021). Savaşı Anlatan Kadın Muhabirler. *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 3(2), 19-27.

1. Giriş

Türkiye'nin 9 Ekim 2019'da Suriye'deki Resulayn ve Tel Abyad bölgelerine başlattığı Barış Pınarı Operasyonu, bir anda Türk basını ve dünya medyasının ilgi odağı olmuştu. Sınır hattına kamp kuran medya, iki cephedeki operasyonu an be an canlı yayınlarla dünyaya duyurmuştu. Top atışları, silah sesleri, bölgede yükselen dumanlar, dakikalarca televizyon ekranlarından verilmişti. Sınıra kurulan doğal stüdyolarda bölgenin son halini gösteren haritalar üzerinden uzman konukların yorumlarına yer verilmiş, olası senaryolar detaylı bir şekilde anlatılmıştı. 'Son dakika' gelişmelerini izleyiciye aktarma görevi her zamanki gibi üzerinde 'PRESS' yazan çelik yekeleli muhabirlerindi. Çatışma alanlarına girip ölümle burun buruna gelerek savaşı anlatan gazeteciler, dünyanın her çatışma bölgesinde olduğu gibi sınırda da terör örgütü YPG'nin hedefindeydi. O dönem Kanal D ana haber spikeri olan Buket Aydın, gazetecilerin saldırıya uğradığı yere gidip 'Saldırsanız da buradayız' mesajı ile Twitter hesabından bir fotoğraf paylaştı. Başka bir karede ise elinde mikrofonu ile saldırılarda evi yıkılan bir mağdurla yan yanaydı. Aydın'ın paylaştığı makyajlı ve şık fotoğrafı, sosyal medyada günlerce eleştiri yağmuruna tutulmasına neden oldu. Saçı, makyajı ve çelik yekeleli şıklığı, defile ve moda çekimini andıran paylaşımları ile gündeme gelen Aydın'a karşı çıkan meslektaşları da oldu ona sahip çıkanlar da. En büyük destekçisi ise kendisi gibi sınıra giden Show ana haber spikeri Ece Üner'di. Ona karşı duranlar, Aydın'ın yaptığı paylaşımların gazeteciliğin etik kodları ile uyuşmadığını, özellikle terör mağdurlarının istismar edildiğini iddia etti. Hatta onu militarist gazetecilikle suçlayanlar da oldu.

Aydın üzerinden yapılan tartışmalar aslında ölüm riski olan ve gazeteciliğin en zor alanı olarak görülen savaş muhabirliğini gündeme getirdi. Belki de can alıcı soru şuydu: Savaş muhabirliği neden 'erkek mesleği' olarak görülmektedir? O fotoğrafı veren bir erkek gazeteci olsaydı aynı tepkiler verilir miydi? Medyada kadın temsilinin yetersizliği aşikâr. Her ne kadar ana haber bültenleri genellikle kadınlara emanet edilse de sektörün geneline bakıldığında kadınların uzmanlık isteyen diplomasi, savaş muhabirliği, ekonomi ve spor gibi alanlardan uzak tutulduğu görülmektedir. Medyada kadın istihdamı her geçen gün artmasına rağmen, Türkiye'de hala kurumsallaşamayan savaş muhabirliği erkek egemenliğindeki bir gazetecilik dalı olarak devam etmektedir. Savaş muhabirliğinin sistematik olarak ilk kez başladığı Kırım Savaşı'ndan (1854-56) bugüne çok az sayıda kadın bu alanda kendini ispatlayıp bir başarı hikâyesi yazabildi.

Bu çalışmada gazetecilikte ve gazeteciliğin de en zor alanı olan savaş muhabirliğinde cinsiyet eşitsizliği bağlamında savaşı anlatan kadın muhabirler incelenmektedir. Erkek egemen bir alan olarak dikkati çeken savaş muhabirliğinde kadınların da var olmaya çalıştığı, cepheden cepheye koşan kadın savaş muhabirlerin hikâyeleri anlatılarak onların erkek meslektaşlarına göre nasıl bir gazetecilik pratiği ortaya koydukları amaçlanmaktadır. Çalışmada ilk olarak gazeteciliğin meslek olarak nasıl tanımlandığı ve bu mesleğin en zor alanı olarak bilinen savaş muhabirliğinin tarihsel arka planı anlatılmaktadır. Bu arka planda yaşanan dönüşüm ve Türkiye'de bu gazetecilik pratiğinin neden kurumsallaşmadığı üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın diğer bölümünde ise medyada kadın temsiline yer verilerek savaş muhabiri olarak gazetecilik yapmış isimlerin hikayeleri ve mesleğe dair değişik mecralarda dile getirdikleri düşünceleri irdelenmektedir.

2. Gazetecilik

İngilizce 'journalism' sözcüğünün karşılığı olan gazetecilik, kamuoyunu doğru, çok yönlü, çok boyutlu, hızlı, inanılır ve güvenilir bir şekilde bilgilendirme mesleğidir. (Toruk, 2008: 159) Tokgöz ise (2019: 124) gazeteciliği, "haber malzemesi sayılan enformasyonun toplanmasını, yazılmasını, düzenlenmesini ve dağıtılmasını içeren işlem" şeklinde tanımlamaktadır. Başka bir tanımı da Bülbül (1999: 33) yapmaktadır; "Gazetecilik, hedef kitleleri ilgilendiren, haberleri ve olayları, toplama, yazma ve bildirme işlevlerini yüklenen meslek dalıdır." Alemdar ve Uzun'a (2019:9) göre ise gazetecilik, "olan bitenle ilgili haberlerin sesli, görüntülü ya da basılı biçimde okuyucu/izleyiciye ulaştırılma işidir." Meslek olarak ortaya çıktığı 18. yüzyıldan bugüne gazetecilik, bu toplumsal işlevini sürdürmektedir. Ancak düne kadar gazetecilikte telgraf, telefon, faks, tren, uçak gibi ulaşım ve iletim imkânları kullanılırken bugün gazete ve gazetecilik dijital hale geldi. Gazeteciliğin temel ürünü olan haber ise daha hızlı üretilmekte ve tüketilmektedir. İnternet ile ortaya çıkan dijital gazetecilik, meslek mensuplarının bir taraftan işini kolaylaştırırken diğer taraftan onların hem iş yükünü artırdı hem de işsiz kalmalarına neden oldu.

Gazeteciler, yaptıkları işin ne olduğunu, nasıl bir faydası olduğunu, başka bir ifade ile 'gazetecilik ne içindir?' sorusuna cevap verirken genel itibariyle olaylar ve gelişmeler hakkında kamuoyunu bilgilendirdiklerini yani kamu yararına çalıştıklarını söylemektedir. Ancak herkesin 'gazetecilik yapma' iddiasında olmasını sağlayan yeni iletişim teknolojileri çağında, gazetecilik norm ve uygulamaları da değişmekte ve gazetecilik yeniden tanımlanmaktadır. Yeni bir iktisadi gazetecilik örgütlenmesinin yaratıldığı bu süreçte, gazeteciliğin tanımını sadece 'kamu yararına yapılan bir iş' olarak yapmak yeterli değildir (Kovach ve Rosenstiel, 2007:19). Hatta teknolojik gelişmelerin gazeteciliğin tanımını yok ettiğini, klasik gazeteciliğin miadını doldurduğunu ve artık herkesin gazetecilik yapabildiği ve her şeyin gazetecilik olduğunu iddia eden bir yaklaşım ortaya çıkmıştır.

Bazı akademisyen ve yazarlar, ilk gazetenin yayımlandığı 17. yüzyılı, gazeteciliğin başlangıcı olarak kabul etmektedir. Tokgöz, 'Avis Relation Oder Zeitung', 'Niuewe Tijdingen' ve 'Relation' isimli ilk gazetelerin Avrupa'nın değişik bölgelerinde 17. yüzyılın başında ortaya çıktığını ve bu tarihin de gazeteciliğin başlangıcı olarak kabul edilebileceğini yazmaktadır (Tokgöz, 2019: 63). 18. yüzyılda yaşanan iki önemli hadise, gazete ve gazeteciliğin gelişmesinde önemli bir role sahiptir. Bunlardan birincisi, 1775'te İngiliz yönetimine karşı ayaklanan Amerika'nın bağımsızlığa kavuşması, ikincisi ise 1789'da yaşanan Fransız devrimidir. Bu iki

önemli olaydan sonra ilk kez basının özgür olma fikri kabul görmüştür. Amerikan Bağımsızlık Savaşı ve Fransız İhtilali'nden sonra İngiltere'de başlayıp 19. yüzyılda bütün Avrupa'ya yayılan Sanayi Devrimi, dünyadaki ekonomik, sosyal ve siyasal yapılarını değiştirmiştir. Kömür ve buhara dayalı makinalaşma ile ulaşım ve iletişimde köklü dönüşümleri sağlayan Sanayi Devrimi, gazeteciliğin gelişimine de ciddi katkılar sunmuştur. Buharlı gemi ve lokomotiflerin ortaya çıktığı bu süreçte, önce telgraf (1838) ve daha sonra telefonun (1876) icadı ile gazetecilikte yeni bir dönem başlamıştır. 19. yüzyılda gazeteler artık kurumsal hale gelmiş ve gazetecilik bir mesleğe dönüşmüştür. 20. yüzyılda çeşitli kitle iletişim araçlarının ortaya çıkmasıyla gazetecilik müthiş bir dönüşüm yaşarken, yazılı basın, dergi, kitap giderek yaygınlaşmıştır. Kitle iletişim araçları bu çağa damgasını vurmuştur. Önce radyo, ardından televizyon gazeteleri tahtan indirse de gazeteler varlığını sürdürmüş, 1970'li yıllarda bilgisayarın, 1990'dan sonra ise internetin gazetecilikte kullanılmasıyla geleneksel gazetecilik değişmeye başlamış ve yeni bir gazetecilik anlayışı başlamıştır (Tokgöz, 2019: 65). Geleneksel gazetecilik güç kaybederken dijital gazetecilik her geçen gün etkisini artırmakta, özellikle YouTube, Twitter, Facebook gibi sosyal medya mecraları artık gazetecilik pratiklerinin gerçekleştirildiği birer platforma dönüşmektedir. Özellikle savaş ve çatışma bölgelerindeki video ve görseller sadece muhabirler tarafından değil bireyler tarafından da anında paylaşılarak bütün dünyaya iletilmektedir.

3. Gazeteciliğin En Zor Alanı: Savaş Muhabirliği

The Times muhabiri William Howard Russel, 1854'te Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya arasında başlayan ve daha sonra İngiltere ve Fransa gibi devletlerin de katıldığı Kırım Savaşı'nı takip etmek için yola çıkarken kendisini savaş bakanlığının 'akrediteli Times muhabiri' olarak tanıtmıştı. Cephede 22 ay savaşı izleyen Russel, kurumuna ve İngiltere kamuoyuna gönderdiği haberlerle 'savaş muhabirliği' için ilk adımı attığını ve kendisinin de öncü bir isim olarak tarihte yer alacağını muhtemelen bilmiyordu. Aynı savaşta meslektaşı Roger Fenton, çektiği 300'den fazla fotoğrafla, tarihteki ilk foto muhabiri olarak anılacağından habersizdi. (Aydın, 2006: 2 Aktaran: Çetinkuş, 2017:335) Bu iki ismin Kırım Savaşı'nı anlatan fotoğraf ve haberleri, gazetecilikte yeni ve profesyonel bir alanın doğmasını ve bunun kavramsallaşmasını sağladı; Savaş muhabirliği.

19. yüzyılda sanayi devrimiyle ortaya çıkan teknolojik gelişmeler, iletişimde kullanılan telgrafın yayılması, fotoğraf makinasının icadıyla tarihi anların belgelendirilmesi, gazetecilik faaliyetlerini canlandırmış, bilginin dünyaya yayılmasını kolaylaştırmıştı. Kırım Savaşı tam da böyle can alıcı gelişmelerin yaşandığı bir dönemde patlak vermiş, uzun süren savaşta cephede nelerin yaşandığına dair duyulan merak, gazetelerin savaşın yaşandığı bölgeye muhabir göndermesi ile sonuçlandı. Bu yüzden Kırım savaşı, tarihte savaş muhabirliğinin sistematik olarak uygulandığı ilk savaş olarak kabul edilmektedir. (Devran&Özcan,2018:79) Gazeteciliğin en zor alanı olarak ortaya çıkan savaş muhabirliği, ölüm, yaralanma gibi hayati riskleri barındırıyordu. Ama savaşta nelerin olup bittiğini anlatan muhabirin popüler olmasını, dünyaca tanınmasını da sağlıyordu. Böylesi zorlu şartlarda görev yapan muhabirin mesleğini icra ederken objektiflik, etik davranma, gerçeği yazma gibi uyması gereken çok önemli standartları vardı. Bu standartlar, The Times'ın editörü John Delane tarafından o dönem belirlenmişti. (Çubukçu,2010:27) Gazeteciliğin etik kod ve standartları, günümüzün savaşları için de hala önemli bir tartışma konusu olarak durmaktadır. Zira savaş muhabirliği, her dönemde kendini dönüştürerek yeni pratik ve yöntemlerle karşımıza çıkmaktadır Akreditasyon, havuz sistemi, iliştilirilmiş gazetecilik gibi kavramlar bu tarihsel dönüşümün gazetecilikte ne denli yeni pratik ve sorunları ortaya çıkardığını göstermektedir.

İnsanlar hayata dair haberlerde olduğu gibi savaş ve çatışmalara ilişkin gelişmeleri de gazetecilerin kaleminden okumakta, foto muhabirleri ve kameramanların gözünden görmektedir. En basit ifadesi ile savaş, çatışma ve doğal afet bölgeleri gibi riskli alanlarda üzerinde 'PRESS' (Basın) yazılı çelik yeleği ve miğferi, fotoğraf makinesi, kamerası, mikrofonu ve ses kayıt cihazıyla telaşla koşuşturup çalıştığı kuruma haber, görüntü ve fotoğraf yetiştirme gayreti içinde olan gazetecidir savaş muhabiri. (Çetinkuş, 2017: 335) Oxford Dictionary tarafından ise "Gazete, televizyon ve radyo tarafından savaş ve çatışma ortamından direkt gözlem yaparak, kurumuna haber ulaştırmak için görevlendirilmiş gazeteci" olarak tanımlanmaktadır. Kısacası savaş muhabirliği, savaş alanı hakkında toplanan bilgilerin kamuoyuna iletilmesi için savaş esnasında icra edilen bütün gazetecilik gayretleri olarak bilinmektedir (Yalçınkaya, 2008:32).

4. Kırım Savaşından Suriye İç Savaşına Savaş Muhabirliğinin Tarihsel Dönüşümü

Her ne kadar savaş muhabirliği, bir uzmanlık alanı olarak Kırım Savaşı'nda görünür hale geldiyse de önceki savaşlarda da bu pratik kendini göstermiştir. 1846'daki Amerika-Meksika Savaşı'nda yerel özellik taşıyan muhabirler bu savaşı takip etti ama haberleri görsellikten yoksundu (Koçak, 2006:25). 8 yıl sonra gerçekleşen Kırım Savaşı ise gazetecilik pratikleri ve savaş muhabirliği açısından ilkleri barındırmıştı. Kırım Savaşı'nı farklı kurumlardan yaklaşık 30 gazeteci izledi. The Times adına savaşı haberleştiren William Howard Russell, ilk savaş muhabiri olarak ünlense de onun dışında İngiliz gazetelerinden 25 muhabir, Fransız resmi gazetesinden bir muhabir, Osmanlıdan ise Ceride-i Havadis'ten iki muhabir savaşı takip etmişti. Bu savaşta muhabirlerin ilk etkisi, savaşın olağan koşulları içerisinde yer alan sorunların ve yaşanan aksaklıkların halka duyurulması oldu. Ama hükümeti düşürecek kadar etkili bir güce dönüşeceği, Kırım Savaşı'nın ortalarına doğru anlaşılacaktı. O dönemde İngiltere'de basın özgürlüğünün ulaştığı seviye, medyanın savaşı sansüresüz bir şekilde kamuoyuna aktarmasını sağlamış, basın-ordu ilişkilerinde yeni bir ilişki düzenini doğurmuş, savaş propagandası ve psikolojik savaşa yeni bir boyut kazandırmıştı. Savaş alanında yaşanan aksaklık ve ihmallere yer veren İngiliz basını büyük bir güç haline gelmiş ve sonunda hükümetin düşmesine neden olmuştu (Aydın, 2012:7).

25 Şubat 1856'da, İngiltere'de, orduyla ilgili detayların basında yayınlanmasına genel bir yasak getirildi. Ancak sansürsüz yayınlanan haberlerin düşman tarafından da okunması sıkıntılı durumlar yaratabiliyordu. Bu yüzden İngiltere dışındaki bütün ülkeler muhabirlik işlevine ciddi kısıtlamalar getirmişti. Böylece gazetecilikte yeni ve riskli bir alan olarak doğan savaş muhabirliği daha dünya basınına yayılmadan sansürle tanışmıştı. İngiltere dışında Fransa, Amerika, Rusya gibi ülkelerde basın, savaş ile ilgili yayınlarında daha kontrollüydü. Tanzimat ve İslat Fermanı ile batılılaşmayı hedefleyen Osmanlı da ise basın yeni yeni gelişmeye başlıyordu. Bu şekilde getirilen kısıtlamalar sonucunda Kırım Savaşı, tarihte sansürsüz yayınlanan ilk ve son savaş oldu (Aydın, 2012:25). Bundan sonra hiçbir savaşta yaşananlar bu kadar serbestçe yazılamayacaktı. Savaş muhabirliği ve propaganda arasında sıkı bir bağ olduğu anlaşılmıştı ve bundan sonra her devlet bu propagandayı kendi adına yapmak için savaş muhabirlerini kullanmaya başladı. 19. yüzyılda İngiliz basını etrafında gelişen ve W. H. Russell ile anılan savaş muhabirliği, sonraki savaşlarda daha sistemli bir gazetecilik alanına dönüştü. Ernest Hemingway, Robert Capa, Peter Arnett, Kırım Savaşı'ndan İkinci Dünya Savaşı'na kadar gerçekleşen savaşlarda görev yapmış en çok bilinen savaş muhabirleri oldu.

Önce radyonun ardından televizyonun icadı gazetecilik alanında özellikle haberciliğe yeni bir boyut kazandırdı. Dergi ve gazetelerin yanı sıra radyo ve televizyonun da habercilikte kullanılması, kamuoyunu bilgilendirme amacı taşıyan basın ve medyanın elini güçlendirmekle kalmadı aynı zamanda sorumluluğunu artırdı, etik sorunlarla karşı karşıya kalmasına da neden oldu. Kırım Savaşı'nda hükümetin düşürülmesine neden olan basın, özellikle ordular için tam bir baş belası olarak görüldü. Bu yüzden kontrol altına alınmalıydı. Nitekim bu düşünce 1. Dünya Savaşı'nda kendini gösterdi. Basın tamamen sansürlendi ve devletlerin bir propaganda aracı olarak kullanıldı. Birçok koloniye sahip olan İngiltere'de Wellington House (Propaganda Ofisi) tarafından farklı dillerde 'propaganda gazetesi' basılıyordu. Bu gazetelerden biri de Londra'da basılıp geniş bir dağıtım ağına sahip olan Osmanlı yönetimindeki Arap halkını ondan koparmayı amaçlayan El-Hakika idi. Osmanlı'nın karşı propaganda gazetesi ise Musavver Çöl gazetesiydi. Amerika'da ise gazeteciler ülkeyi zor durumda bırakan haberlere imza atıklarında yaptırım ve cezalarla karşı karşıya kaldılar (Polat, 2014:143).

Keza 2. Dünya Savaşı'nda da propaganda aracı olarak gören anlayış devam etti. Özellikle halk üzerinde ciddi bir etki bırakan radyolar, tamamen bir propaganda aygıtıydı. Kitle iletişim araçlarının asker ve toplum üzerinde nasıl bir etki bıraktığına ilişkin ciddi araştırmaların yapıldığı bu süreçte, iki büyük gücün propaganda savaşları aynı zamanda radyo savaşlarına dönüştü. Bu kapsamda SSCB Moskova Radyosu üzerinden hareket ederken, ABD ise Amerika'nın Sesi, Özgürlük Radyosu ve Özgür Avrupa Radyosu aracılığıyla propaganda faaliyetlerini sürdürdü (Öztürk, 2017:170). İkinci dünya savaşından sonra başlayan soğuk savaş dönemi ve özellikle Amerika'nın Vietnam Savaşı, medya açısından sansürün kalktığı bir dönem oldu. Zira ABD Başkanı Johnson, kamuoyunun hükümet ve orduya güvenini artırmak, savaşın kazanılacağını halka aşlamak için medyayı savaşın önemli bir aktörü olarak kullandı (Devran&Özcan,2018:79). Ama bu strateji tutmadı, tam tersine toplumda savaş karşıtlığı giderek arttı ve 1973'te Amerika operasyonlarını bitirmek zorunda kaldı. Askeri bürokrasi savaşın kaybedilmesinde medyayı suçladı. Amerikan hükümeti buradan edinilen tecrübeyle sonraki dönemlerde operasyonlarında (Grenada 1983-Panama 1989) yeni bir yöntem baş vurdu. Havuz sistemi adı verilen uygulamayla yalnızca hükümetin akredite ettiği habercilerin belirlenen zamanlarda operasyon bölgelerine girişine izin verildi.

Savaş muhabirliğinin gazetecilik mesleği içinde önemli bir yer tutmaya başlaması, 1990'daki Körfez Krizi ve 1991'deki Körfez Savaşı'na denk gelmektedir. Savaşın ana sembolü ise CNN televizyonu oldu. Kanalın muhabiri Peter Arnett, Bağdat'taki El Reşit Oteli'nden bütün dünyaya savaş bir masal anlatır gibi aktardı. Savaş muhabirliği açısından akreditasyon sisteminin kullanıldığı Körfez Savaşı'nda, muhabirler için Dahran'da bir merkez kuruldu. Savaş cephesinden uzak tutulan gazeteciler bu merkezden kendilerine askeri kaynakların verdiği bilgiye göre kurumlarına haber geçti. Akreditasyon ve havuz sistemi, gazetecilikte ciddi eleştirilere neden oldu. Her iki sistemde de muhabirin haber kaynağının sadece asker olduğu, bunun da objektiflikten ve gerçekleri yazmaktan uzak, etikten yoksun bir habercilik anlayışına neden olduğuna dikkat çekildi. Böyle ciddi sorunları doğurmasına rağmen özellikle Vietnam ve Körfez savaşlarında gazetecilerin faaliyetleri halk lehindeyken hükümet ve asker karşıtı yayınların ağırlığı da olmuştu. Ordu, muhabirlerin çalışmasını engellemek ve onları muharebe alanlarına kontrollü bir şekilde sokmak için yeni arayışlara girdi. Bu arayış Amerika'nın Irak işgalinde (2003) kendinin gösterdi; İliştirilmiş gazetecilik. Peki, Kırım Savaşı'ndan bugüne savaş muhabirliğinde kullanılan akreditasyon, havuz sistemi ve ilştirilmiş gazetecilik yöntemleri neden eleştirilerin hedefi oldu? Bu yöntemler gazetecilik ve habercilik etik ve anlayışını nasıl etkiledi?

5. Dünden Bugüne Savaş Muhabirliğinde Kullanılan Yöntemler

Tarih sahnesine ilk çıktığında (Kırım Savaşı) sansürle tanışan, birinci ve ikinci dünya savaşlarında propaganda aracı olarak kullanılan daha sonra yaşanan Vietnam ve Körfez savaşlarında akreditasyon ve havuz sistemi ile cepheden uzak tutulan ardından Amerika'nın Irak işgalinde ilştirilmiş gazetecilikle ordulara eklenilen gazetecilik pratiği eleştirilerin hep odağında oldu. Bu yöntemlerden ilki **akreditasyon sistemidir**. Denklik anlamına gelen bu sisteme göre savaş veya çatışma bölgesinde asker-medya koordinasyonu sağlanır. Muhabirler çalıştıkları medya kuruluşu adına savaşan devletin yetkili birimine müracaat eder. Bu birim gazetecilere akredite olduklarını gösteren bir kartı dağıtır. Bu kartla muhabirler savaş ve çatışma alanlarında daha rahat çalışma imkânı bulur. Muhabir haber kaynağının karargâhında ya da merkezinde kalmaz. Dolayısıyla haber kaynağı ile mesafelidir. Vietnam Savaşı'nı 637 gazeteci akredite edilmişti (Karabağ, 2014:20). Bir diğer sistem olan **havuz sistemine** göre muhabir havuza dahil olur ve birlikte olduğu ordu tarafından kontrollü bir şekilde savaş bölgesinde dolaştırılır. Burada gazetecinin öncelikli haber kaynağı

birlikte olduğu askeri kaynaklardır. Sadece askeri bir bakış açısı ile haber üretimine neden olduğu için eleştirilen havuz sistemi ile Körfez Savaşı'nı yaklaşık 1600 muhabir izledi.

Her iki sisteme yönelik yapılan eleştiriler medya-ordu ilişkilerinde yeni bir arayışa neden oldu. Sonunda 2003'te Amerika'nın Irak'ı işgal etmesi ile yeni bir yöntem bulundu; **İliştirilmiş gazetecilik**. (embeded journalism) Bu yöntem, muhabirlerin, savaş alanında askeri birliklerle ilerlemesini ve ordunun belirlediği kural ve sınırlar içinde çalışmasını gerektiriyor. Muhabir ordunun belirlediği taahhütleri imzalar ve görevi sırasında bu kurallara uymadığı zaman ilişkisi kesilir (Karabağ, 2014:21). Nitekim Irak işgali sırasında Pentagon 20 sayfalık bir protokol hazırlayarak savaşı takip eden 600 gazeteciye bunu imzalattı. Protokol çok ağır maddeler içeriyordu ve haber üretimi tamamen Amerikalı komutanların inisiyatifine bırakılıyordu. Komutan istediği zaman habercilere ambargo uygulayabilir, güvenlik gerekçesi ile canlı yayınları kesebilirdi. Ölen Amerikalı askerlerin sayısını ve isimlerini vermek yasaktı. Askeri sansürle çok zor şartlarda çalışan gazeteciler, objektif ve etik kurullarla karşı karşıya kaldılar. Asker gazeteci de denilen iliştilmiş gazetecilik, tamamen Amerika ordusunun kontrolünde yapılıyordu. Güvenlik ve gizlilik gerekçesi ile gazetecilerin askeri birliğin kurallarına uymayı ve sansürü en baştan kabul etmeleri gazeteciliğin doğasına aykırıydı, şeffaflık ve gerçekleri aktarma gibi gazetecilik ahlakı ile uyumuyordu. Ayrıca savaş alanında iliştilmiş gazetecilik muhabirlerin can güvenliği için bir kalkan gibi görünse de Irak savaşında çok sayıda gazeteci hedef haline geldi, kimisi öldürüldü kimisi kaçırıldı. Bu yüzden bu yöntem de ciddi eleştirilerin hedefi oldu.

6. Türkiye'de Kurumsallaşamayan Savaş Muhabirliği

1954 Kırım Savaşı'na muhabir gönderen ilk yarı resmi gazete olan Ceride-i Havadis, bu alanda adım atan ilk gazete olarak görülmektedir. Batılılaşma hareketlerinin yaşandığı Osmanlı'da basın ve yayıncılık faaliyetleri çok yeniydi. Kırım Savaşı'ndan Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen sürede Osmanlı'nın bütün savaşları basında yer bulmuş, cephelerden gelen haberler Babiali'de sansürle de karşılaşmıştı (Çetinkuş, 2017:336). Her ne kadar savaş muhabirliği tanımına tam olarak denk düşmese de Kurtuluş Savaşı, basın için hayati bir sınav oldu. Bir milletin ölüm kalım mücadelesi olan bu savaşta, Anadolu'nun her yerinde İstanbul basınına savaşla ilgili haberler akıyordu. İstanbul ve Anadolu'da çıkan çok sayıda dergi ve gazete savaşın her ayrıntısını paylaşma gayretini gösteriyordu. Özellikle Milli Mücadele döneminde faaliyet gösteren muhalif basın organları, savaş sona erdikten sonra cezalandırılmışlardır. Milli Mücadeleden İkinci dünya savaşına kadar Türkiye'de basın kontrol altında olan bir alandı. Denge politikasının izlendiği bu süreçte, Türkiye'nin dış politikasına muhalefet eden basını kontrol etme yöntemlerinden biri de gazeteci mebuslar olmuştur (Çelik, 2018:315). Türkiye'nin Rusya'ya yakın bir dış politikası izlemesi gerektiğini savunan ve bunun için yayın yapan Tan Gazetesi 4 Aralık 1945'te kalabalık bir grup tarafından saldırıya uğradı, matbaası tahrip edildi. Ertesi gün çıkan gazeteler arasından Tan yoktu (Vural, 2008:393).

İkinci Dünya Savaşı'na katılmayan Türkiye, Kore Savaşı'na asker göndermiş, 1974'te ise Kıbrıs'a asker çıkarması yapmıştı. Bu savaşları takip eden ve yakın tarihe tanıklık eden önemli gazeteciler oldu. Ergin Konuksever, Gökşin Sipahioğlu, Semiha Es, Hikmet Feridun Es, Alaattin Berk, Faruk Fenik yakın tarihin önemli savaş muhabiri olarak görülmektedir. Yeni dönemde ise dünyanın değişik bölgelerinde savaşları takip eden Şerif Turgut, Mithat Bereket, Çoşkun Aral, Mete Çubukçu gibi isimler savaş muhabiri olarak zorlu coğrafyada çalıştı.

Bugün Türkiye'nin yakın komşuları başta olmak üzere özellikle Ortadoğu'da ciddi savaş ve çatışmalar yaşanmaktadır. Sadece Türkiye değil dünyanın önemli medya kuruluşları bu alanlara akın etmekte, uzmanlaşmış savaş muhabirlerini buralara göndermektedir. Ancak Türk basını açısından bakıldığında uzmanlık isteyen savaş muhabirliğinin hala kurumsallaşmadığı görülmektedir. Reuters, Associated Press gibi köklü haber ajansları, CNN, BBC gibi etkili TV kanalları savaş muhabirlerine silah, mayınlı araziye temizleme, ilkyardım, bombalama anında nelerin yapılabileceği gibi konularda eğitim vermektedir. ABD ve İngiltere'de medya kuruluşları bu eğitimi almayanları kesinlikle savaş bölgesine göndermemektedir. Oysa Türkiye'de Suriye iç savaşının başladığı 2011'e kadar böyle bir eğitimi veren hiç bir kurum yoktu. Türkiye'deki haber ajansları, TV kanalları ve gazeteler tamamen gönüllülük esasına göre savaş alanlarına muhabir göndermektedir (Yenerer, 2001:15). Anadolu Ajansı (AA) 2012 yılında Türkiye'deki bu açığı giderecek ve savaş muhabirliğinin kurumsallaşmasına katkı sağlayacak önemli bir çalışma başlattı. Her yıl düzenli olarak gerçekleştirilen Savaş Muhabirliği Sertifika Programı, AA ve Polis Akademisi'nin iş birliği ile organize edilmektedir. Programa Türk Silahlı Kuvvetleri, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı eğitimci kadrosu ile destek vermektedir. 12 gün süren program 80 saati pratik olmak üzere toplam 112 saat olarak uygulanmaktadır. Programda habercilikten kişisel güvenliğe, savaş hukukundan ilkyarıma, ileri sürüş tekniklerinden suda hayatta kalmaya, kimyasal ve biyolojik saldırılardan olağanüstü durumlarda medya yönetime kadar 26 ayrı ders verilmektedir. Eğitimler yerli ve yabancı basın mensuplarına açık olup dersler uzman akademisyen, güvenlik güçleri ve deneyimli haberciler tarafından verilmektedir (Çetinkuş, 2018:341).

Şüphesiz bu tür kurs ve eğitimlerin varlığı Türkiye'de savaş muhabirliğinin kurumsallaşmasına ciddi faydası olacaktır. Peki, batıda bu alan çok daha erken dönemlerde kurumsallaşırken Türkiye'de neden savaş muhabirliği gerekli desteği görmedi, uzmanlık isteyen bir alan olarak kurumsallaşamadı? Birçok savaş ve çatışma bölgesine giden Mete Çubukçu, savaş gazeteciliğinin uzmanlaşmamasının sebebini şöyle açıklamaktadır (2010):

“Savaş muhabirliği kendi başına bir uzmanlık alanıdır. Bakın mesela Batı'ya, gazetelerde kanallarda hep aynı insanları görürüz sıcak bölgelerde. Yani bu alanda adam yetiştirilir, bizde yok bu... Türkiye'de üç-dört kişiyle sınırlı bu alan ki Türkiye

tamamen kriz ve savaşların olduğu bir coğrafyada bulunuyor. Bu eksiklik bizzat medya yapısından kaynaklanıyor. Sıcak bölgeye gidenlerin çelik yelek, kask ve gerekli malzemesi mutlaka olacak. Bunlarsız olmaz. Batı'da sözleşmede "görevde görev kıyafeti giyilecek" diye yazar."

AA muhabiri olarak Azerbaycan, Somali, Bosna Hersek ve Irak savaşlarını takip eden, savaş muhabirleri için bir el kitabı hazırlayan Ali Koçak ise kurumsallaşamama nedenini kendi hikâyesini anlatarak açıklamaktadır:

"Ben de dahil olmak üzere bir çok arkadaşımız daha gerekli muhabirlik donanımına sahip olmadan eline iyi kötü bir fotoğraf makinası tutuşturularak en büyük medya kuruluşları tarafından yüksek riskli çalışma alanlarına gönderilmişiz. SSK sigortası dahi olmayan kadrosuz arkadaşlarımızın çatışma bölgelerine gönderildikleri bütün basın camiası tarafından bilinen bir gerçektir. Ben de ilk yurt dışı görevim olan Kuzey Irak'a gönderildiğimde ne yazık ki kadrosuz ve sigorta güvencesi olmayan ucuz bir işgücü olarak değerlendirilmişim." (Koçak, 2000: 2).

Koçak'ın dediği gibi Türkiye'de savaş muhabirliğine sadece 'ucuz işgücü' olarak bakıldı. Oysa yüksek riskli bölgelerde çalışan gazetecileri normal gündelik yaşamda karşılaşabileceği asla düşünülmeyen mayınlanmış arazi, örgütsüz silahlı grupların saldırıları, soygun, arabaya konulan bombalar, esir düşme, iki ateş arasında kalma gibi riskler beklemektedir. Nitekim bugüne kadar savaş alanlarında çok sayıda gazeteci öldürüldü. Suriye İnsan Hakları Ağı'nın hazırladığı rapora (2019) göre Suriye iç savaşının başladığı 2011'den 2018'e kadar bu ülkede 682 medya çalışanı öldürüldü.(<https://www.bik.gov.tr/suriyede-682-medya-calisan-olduruldu/>). Hiçbir haber gazetecinin hayatından daha önemli değildir. Savaş muhabirliği ucuz yoldan meşhur olma yolu olmadığı gibi gazetecilik mesleğinin en fazla özveri gerektiren ve en fazla bilgi ve deneyime sahip olunması gereken bir dalıdır.

7. Medyanın 'Ötekileştirdiği' Toplumsal Cinsiyet Olarak Savaşı Anlatan Kadınlar

Türkiye'nin 9 Ekim 2019'da Suriye'deki Resulayn ve Tel Abyad bölgelerine başlattığı Barış Pınarı Operasyonu, gazeteciler için önemli bir sınav oldu. Çok sayıda yerli ve yabancı basın mensubu sınır hattından operasyonu izledi. TV kanalları sınıra kurdukları stüdyolarla operasyonunun her anını uzman konukların eşliğinde canlı yayınlarla dünyaya duyurdu. Her çatışma bölgesinde olduğu gibi burada da gazeteciler saldırıların hedefi oldu. Ama asıl tartışma Kanal D ana haber spikeri Buket Aydın'ın gazetecilerin saldırıya uğradığı yere gidip 'Saldırısanız da buradayız' mesajı ile Twitter hesabından paylaştığı şık ve makyajlı fotoğrafı ile başladı. Birçok siyasetçi ve gazeteci, Aydın'ın defileye gider gibi görüntü paylaşmasının meslek etiği ile uyuşmadığını iddia etti. Bazı kadın meslektaşları ise ona sahip çıktı. Buket Aydın üzerinden yapılan tartışmalar, aslında ölüm riski olan ve gazeteciliğin en zor alanı olarak görülen savaş muhabirliğini gündeme getirdi. Belki de can alıcı soru şuydu: Savaş muhabirliği neden 'erkek mesleği' olarak görülüyor? Kadın bu zorlu görevi yapamaz mı? Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yaşandığı bir alanda bir kadın hem iyi bir anne, hem iyi bir eş ve hem de iyi bir savaş muhabiri olamaz mı?

Cinsiyet kavramı, kadın ya da erkek olmanın biyolojik yönünü ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet ise sosyo-kültürel bir olgudur. Yani toplumun kadın ve erkeğe atfettiği, biçtiği rol, model, davranış ve kalıplardır (Saygılıgil, 2016:8). Toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkek arasındaki kültürel, ekonomik, politik ve davranışsal farklılıklara vurgu yapmaktadır ve toplumun görmek istediği kadın ve erkek kalıplarını içermektedir. Bu normlar arasında, kadın ve erkek rolleri, kadın ve erkeğin kendini sunum şekli; konuşması, davranış kalıpları ve giyim kuşam gibi birçok kodları bulunmaktadır. Bu kalıp ve kodlamalar toplumdan topluma farklılık göstermektedir (Yüksel, 1999 Akt. Özsoy, 2016:87). Toplumsal cinsiyet yaklaşımına göre, erkek ve kadın olmak, salt doğuştan gelen bir özellik değil; toplum tarafından oluşturulan bir kimliktir. Bedeni kadın ve erkek cinsiyetiyle kodlayan ve üreten toplum, bedeni biçimlendirmekte, denetlemekte ve yeniden üretmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği anlayışına göre erkekler ve kadınlar, toplum içinde sadece farklı olarak değil aynı zamanda eşitsiz olarak da konumlandırılırlar. Kadınlar, maddi kaynaklar, toplumsal statü, iktidar ve kendini gerçekleştirme fırsatlarını kendileriyle aynı toplumsal konumdaki erkeklerden daha az elde ederler. Bu eşitsizlik, kadınlar ile erkekler arasında herhangi bir anlamı biyolojik ya da kişilikle ilgili farklılıktan değil, toplumun örgütlenmesinden kaynaklanır (Özsoy,2016:89).

Toplumun kadın ve erkeğe biçtiği roller, birçok alanda cinsiyet eşitsizliğine neden olmaktadır. Eğitim, siyaset, ekonomi, iş hayatı, diplomasi, spor ve medya bu alanlardan önemli olanlarını oluşturmaktadır. Özellikle medya alanında kadın istihdamı oldukça yetersizdir. Kadınların medyada bir egemenlik alanı oluşturmaları, görünmez engellere takılmaktadır. Gazetecilik mesleğinin kendine özgü koşulları, çalışma saatlerinin belirsizliği ve çalışanlar arasındaki rekabetin diğer alanlardan daha gözle görülür düzeyde farklı olması, kadınların bu alanda ilerlemesinin önünde ciddi engeller oluşturmuştur. Pek çok basın kuruluşu kadın gazetecilerin doğum yapmayacaklarına ya da doğum nedeniyle bir iş güvencesi istemeyeceklerine ilişkin yazılı olmayan sözleşmeler istemektedir. Kadın çalışanlar bu yüzden ya evliliği ve çocuk sahibi olmayı ertelemekte ya da evlenmemeyi seçmektedir. Türkiye'de kadın gazetecilerin evlilik ve aile sorumluluklarını mesleki kariyerleri için ciddi bir engel olarak gördükleri söylenebilir. Kadınların meslekte yaşadığı zorluklardan bir tanesi de mesleğin içinde barındırdığı gece mesaisini de içeren düzensiz çalışma koşullarıdır. Bazı ülkelerde gece çalışacak olan gazetecilerin izin alması veya gece çalışacak gazeteciye eşlik edecek erkek gazeteci uygulaması getirilmiştir. Japonya'da gece çalışması kadın gazeteciler için uzun bir dönem yasaklanmıştır (Timisi, 1996: 22-24 Akt Özsoy:2016:93).

Medyada kadınların en çok uzak tutulduğu alanların başında spor, ekonomi, diploması ve savaş muhabirliği gelmektedir. Savaş muhabirliğinin bir kavram olarak ortaya çıktığı Kırım Savaşı'nı izleyen yaklaşık 30 muhabir erkekti. Cepheye savaşan ordular erkeklerden oluşuyordu, o savaşları anlatanlar da erkek muhabirlerdi, İmparatorluk, krallık, monarşilerle yönetilen ve savaşlarla geçen bir dönemde kadının görünürlüğünden de söz edilemezdi. Fransız ihtilali ile tartışılmaya açılan insan hakları, özgürlük, eşitlik gibi kavramlar erkek egemen toplumlarda ciddi bir değişim ve dönüşümün de habercisiydi. Dünyanın her tarafından birçok haktan yoksun bırakılan kadınlar, örgütleniyor, eşitlik talebinde bulunuyor ve erkeklerin yaptığı her işi yapmaya talip oluyordu. Eve hapsedilen kadın toplumsal cinsiyet çalışma ve tartışmaları ile siyaset, eğitim, sağlık, medya, sosyal ve kültürel alanlarda yavaş yavaş görünür olmaya başladı. Bu alanlardan biri de gazetecilikti.

Gazeteciliğin zorlu bir alanı olan savaş muhabirliğine talip olmaları için kadınların uzunca bir süre beklemeleri gerekiyordu. Kırım Savaşı'ndan (1853) 100 yıl sonra yaşanan İkinci Dünya Savaşı'nın resmi olarak başladığını bir kadın muhabir duyurdu. 2017'de hayatını kaybeden İngiliz savaş muhabiri Clare Hollingworth, milyonlarca insanın ölümüne neden İkinci Dünya Savaşı'nı nasıl duyurduğunu şu ifadelerle anlatmıştı: "Varşova'daki elçiliği arayarak sekreter Robin Henkey'e 'Savaş başladı' dedim. Bana 'Saçmalık! Müzakereler devam ediyor' dedi. Ben de 'duymuyor musun' diyerek telefonu dışarı tuttum ve Alman tanklarının Polonya'ya girişinin seslerine dinlettim." 2. Dünya Savaşı'nın akışını değiştiren Normandiya Çıkarması'nı haber yapabilmek için bir geminin tuvaletine sığınarak hemşire kılığında Amerikalı askerlerle birlikte kıyıya çıkan tek gazeteci yine bir kadındı; Marta Gellhorn.(Özpehlivan, <http://www.5harfliler.com/kadin-savas-muhabirlerinden-hayat-dersleri/>)

Savaş alanlarında artık kadınlar da gazeteci olarak görünmeye başlamıştı. Aslında ilk kadın savaş muhabiri Birinci Dünya Savaşı'nda kayıtlara geçmişti. Osmanlı arşivlerinde Çanakkale Savaşları'nı araştıran 18 Mart Üniversitesi Öğretim Üyesi Ahmet Esenkaya, Bulgar gazeteci Wanda Zembruska'nın Çanakkale cephesinde görev yapan tek kadın muhabir olduğunu belirtmektedir. Savaşı toplamda 50 muhabir takip eder. 19 Ağustos 1915'te Gelibolu'ya ulaşan Zembruska, 13 gün kaldığı savaş alanında çalıştığı Utro gazetesi için toplam 5 haber göndermiştir. Daha sonra yazdığı "Muhabirimiz Çanakkale'den Bildiriyor" kitabı Prof. Dr. Hüseyin Mevsim tarafından Türkçeye çevrildi. (Malat,2019, <https://hekimcebakis.org/kultur-sanat/yanigin-yeri-mimozalari-1-kadin-savas-muhabirleri/>) İlk kadın muhabirleri anlatırken Semiha Es'i unutmamak gerekir. Es, 1950 yılında gittiği Kore'de savaşı fotoğraf makinesiyle görüntüleyen hem Türkiye'nin hem de dünyanın ilk kadın savaş foto muhabiri olarak tarihe geçti. Es, üç yıl Kore'de beş yıl da Vietnam'da kalarak bu ülkelerde savaşlarla ilgili gelişmeleri dünyaya duyurdu. Oysa o tarihe kadar çok sayıda erkek muhabir dünyanın en önemli savaşlarına tanıklık etmiş, savaş tecrübelerini kitaplaştırmış ve popüler hale gelmişti. Örneğin Kırım Savaşı'nı takip eden 30 muhabirden 22'si savaş ile ilgili kitap yazmıştı. Medyadaki bu cinsiyet eşitsizliğinin en önemli nedeni basının ortaya çıktığı ilk günden bugüne erkek egemenliğinde olmasıydı. Gazetecilik, tıpkı siyaset, güvenlik güçleri ve ordu gibi 'erkek mesleği' olarak görüldü.

Günümüzde medyada kadın temsiline giderek arttığı söylenebilir ancak kadınlar medya kurumlarında daha alt düzey görevlerde istihdam edilmektedir. Medya patronlarının erkek olması, yönetim kademesinin genellikle erkeklerden oluşması, medyanın ürettiği haberlerde kadından bir özne olarak bahsedilmemesi ve 'ev kadını, eşine sadık, iyi anne' rolleri ile sunulması, erkeklerin ise 'sert, yiğit, cesur, başarılı, namuslu' gibi etiketlerle sunulması, aslında medyanın toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üretip bize sunduğunu göstermektedir. Böyle bir işlevi gören medyada elbette ki kadınların temsili de yetersiz olacaktır. Nitekim 2009'da 108 ülkede 1281 gazete, televizyon ve radyo istasyonunu inceleyen Global Media Monitoring Project'e (GMMP) göre kadın muhabirlerin haberlerinin oranı 2000'de %27 iken 2009'da %37'ye yükselmiş. Televizyonda haberlerin %52'si, radyoda ise % 45'i kadınlar tarafından sunulmaktadır (Şener, Çavuşoğlu, Irklı, 2016:180). Gerçekten de bugün Türkiye'deki ulusal TV kanallarına bakıldığında çoğunun ana haber spikerinin kadın olduğu görülecektir. Kadını 'ekran önünde' kullanan medya patronları, sahip oldukları medya şirketinin yönetim ve idaresini kadınlara emanet etmede çekinmektedir.

Türkiye'de gazetecilik mesleğinde kadın ve erkek istihdamını karşılaştıran Tahaoğlu, gazetelerin künyelerinin %19'unun kadın % 81'inin erkeklerden oluştuğuna, kadınların medya sektöründe yönetici pozisyonunda yer almadığına dikkat çekmektedir. Gazete ve TV kanallarında kadın muhabirlerin azınlıkta olduğu ya da hiç olmadığı alanların başında spor, ekonomi, diploması muhabirliği gelmektedir. (Tahaoğlu, 2014, <http://m.bianet.org/bianet/medya/154466-medyanin-kunyesi-kac-kadin-kac-erkek>).

Köker gazetecilik mesleğinin doğuştan eşitsizlikle başladığını vurgulamaktadır: "Üç yüzyıldan beri kendilerine kapalı tutulan, kuralları ve mesleki değerleri kadınsız zamanlarda oluşturulmuş gazetelerin kadın sayfalarında çalışmakla işe başlayan kadınların daha çok eğitim sağlık ve kültür sayfalarında görevlendirildikleri saptanmış. Radyo ve televizyonların haber odalarında çalışmaktan ziyade, sohbet programları yapıp sunan kadınların, mesleki özerkliklerini çok önemsemedikleri, düzeltme ve uyarılara açık oldukları, ağır iş yükü altında kaldıkları, da belirlenmiş. Eskiden olduğu gibi şimdi de politika, ekonomi, spor yazarlığı ve program yapımcılığı gibi uzmanlık alanları kadınların daha az sayılarla çalıştığı alanlar olarak işaretlenmektedir." (Köker, 2012: 124 Akt. Şener, Çavuşoğlu, Irklı, 2016:180).

Bu alanlarda her ne kadar sayıları az olsa da son 100 yıldır savaşı anlatan kadınların başarı hikâyeleri oldukça dikkat çekicidir. Erkek meslektaşları gibi savaş alanlarında çok başarılı iş çıkarmalarına rağmen, bu görevi yapmak için hep 'eksik ve yetersiz' olarak görülmektedir. Oysa onlar da çatışma bölgelerinde bir bombanın ya da keskin nişancının hedefindeydiler. Bu uğurda Amerikalı savaş muhabiri Marie Colvin (2012) gibi canını veren de oldu. Bütün bu riskler yetmiyormuş gibi bir de 'Bir anne olarak bu mesleği nasıl yapıyorsunuz?', 'Neden daha sakin bir iş yapmıyorsunuz?' gibi can sıkıcı sorularla da karşı karşıya kalmaktadırlar.

Colvin'in hikâyesi aslında savaş muhabirliğini tercih eden kadınların ortak hikâyesidir. ABD'li savaş muhabiri Colvin, İngiliz The Sunday Times adına 21. yüzyılın önemli savaş ve iç çatışmalarını izledi. Bosna savaşından, Afrika'daki soykırımlara, Irak ve Afganistan'dan Arap ve Suriye'ye kadar birçok iç savaş ve çatışma bölgesinde bulundu. Sri Lanka iç savaşı (2001) sırasında bir gözünü kaybetti. Buna rağmen mesleğine devam etti. Peki, buna değer miydi? O da bu soruyu kendine sormuştu. Cevabı ise şöyleydi: "Yaralandığımda bir gazete 'Marie Colvin bu sefer fazla mı ileri gitti?' şeklinde bir manşet atmıştı. Şimdi ki cevabım da o zamanki ile aynı: Hepsine değerdi!" 2012'de Suriye iç savaşını takip ederken Humus'ta bombalı bir saldırıda hayatını kaybetti Colvin. Ardından yaşadıkları 'A Private War' ismiyle beyazperdeye taşındı. 20 yıl boyunca onunla birlikte çalışan meslektaş Janine di Giovanni, film vizyona girdikten sonra kaleme aldığı makalesinde kadın savaş muhabirlerinin cinsel taciz dâhil karşılaştıkları sıkıntıları şöyle anlatmaktadır:

İkimiz de az üyeli özel bir kulübün, "kadın savaş muhabirleri" kulübünün üyesiydik. Yolculuğumuz zorluydu ve bu da sıradan bir özel hayatı imkânsız kılıyordu. A Private War" birçok konuyu yeniden gündeme getiriyor: ağır alkol kullanımı, kasvetli depresyonlar ve yürümeyen kırık dökük ilişkiler; art arda aylarca yolda olmanın yalnızlığı. Film bunları cazip gösteriyor -elbette asla öyle değil. Ton balığı konservesine talim etmek, aynı kirli giysiyi haftalarca giymek, doğru dürüst duş alamamak, işin standartları arasında. Vurulup yaralanmak -Colvin 2001 yılında Sri Lanka'da bir gözünü kaybetmişti- gerçekliğimizdi. Filmin eksigi, işimizin bir parçası haline gelmiş cinsel tacizler. Geçen yıl #MeToo (Ben de) hareketi ortaya çıktığında, "Cidden mi?" diye düşündüğümü hatırlıyorum. Biz yıllarca bununla baş etmeye çalıştık. Ama kendi aramızdayken hariç, hiç şikâyet etmedik. Şikâyet etseydik, başımıza geleceklerin sorumluluğunu baştan kendimiz almış olarak girdiğimiz beyler kulübünden atılabilirdik. Başımızı eğip çalıştık. Bizler erkeklerin yaptığı işi yapıp, erkeklerle eşit muamele göreceğini sanan ikinci kuşak feministlerdik. Ama gerçekler tamamen farklıydı: Aynı işi yapıp çok daha az ücret almaya alıştık. Özel hayatımız konusunda kaba bir çifte standartla da karşılaşıyorduk. <https://medyascope.tv/2018/11/04/marie-colvini-hatirlamak-kadin-savas-muhabirleri-ve-ben-de-metoo-hareketi/> ışın Elçin

Silaha, savaşa, kana, acıya ve ölüme tanık olan kadın savaş muhabirleri, bazen sadece kadın kimliklerinden dolayı saldırılara maruz kalmaktadırlar. Arap Baharı'nın yaşandığı Mısır'da sokaktaki çatışmaları takip eden ABD'li savaş muhabiri Lara Logan'ın başına gelenler, bunun ne ilk örneği ne de son. Ortadoğu'daki birçok savaşı takip eden CBS muhabiri Logan, kalabalıklar arasında kalınca hem cinsel tacize uğradı hem de dövüldü. Kimileri kadın muhabirlerin o riskli bölgelere bilerek gittiğini iddia etti, kimileri ise ona destek oldu. Bosna, Kosova, Irak gibi bölgelerde yaşanan savaşları takip eden Şeref Turgut, birçok kez saldırılara maruz kaldığını ancak yine de erkek mesleği olarak görülen savaş muhabirliğine kadınların daha fazla ilgi göstermesi gerektiğine dikkat çekmektedir:

"Kadınlar, fiziksel saldırıların olduğu savaş bölgelerinde rahatsız edilebiliyor. Kadın olduğum için çok sayıda sözlü saldırıya maruz kaldım. Kosova'daki paramiliter örgütler, bana 'Savaş başlayınca önce tecavüz edip sonra öldüreceğiz,' derlerdi. Defalarca dipçiklendim. Priştine'de toplu gösterinin olduğu yerde içlerine çektiler beni. Dövülürken, kaldığım otelin görevlileri tarafından kurtarıldım. Kırmızı bereliler denilen paramiliter bir grup vardı. Kapımı tıkatıp, telsizleri çalıştırıp rahatsız ederlerdi. Tecavüze uğramaktan gerçekten çok korkmuştum. Kafama çok silah dayandı. Yedi-sekiz savaş bölgesinde çalıştım, yine olsa yine giderim. Çeçenistan'a gittim, pantolon giyip sokakta sigara içen tek kadındım. Meğerse kadınların gelenek olarak pantolon giymesi yasakmış. Her şeye karşın kadınların bu işlere daha fazla gitmesinden yanayım çünkü kadınların gözüyle savaşın farklı yönlerini görebilirsiniz." (Eser, https://www.sabah.com.tr/pazar/2011/02/20/savas_bolgesinde_kadin_olmak).

8. Sonuç

Çanakkale Savaşı'nı takip eden 50 muhabirden biri kadındı. İkinci Dünya Savaşı'nı resmi olarak başladığını duyuran, Kore Savaşı'nı fotoğraflayan isim de kadın muhabirlerdi. Savaş Muhabirliğinin gazeteciliğin bir uzmanlık alanı olarak ilk ortaya çıktığı Kırım Savaşı'ndan günümüzdeki Suriye iç savaşına kadar, çok az sayıda kadın muhabirin varlığı söz konusu oldu. Erkek mesleği olarak görülen, cinsiyetçi bir anlayışın hâkim olduğu, her türlü zorluk ve hayati risklerin olduğu, kurallarını erkeklerin koyduğu böylesi zorlu bir gazetecilik pratiğini uygulamak, şüphesiz kadınlar için büyük engelleri içermektedir. Mesai mefhumunun olmadığı, gece gündüz çalışmanın gerektiği, zorlu çalışma koşulları, savaş, çatışma alanlarında ölüm riskleri barındıran bu meslekte kısa bir zaman içinde kadınların eşit bir şekilde temsil edileceğini beklemek çok iyimser bir yaklaşım olacaktır. Zira bazen sadece kadın kimliklerinden dolayı özellikle çatışma bölgelerinde taciz ve tecavüze maruz kalan kadın muhabirlerin varlığı, bu alanın tehlikesini de gözler önüne sermektedir. Özel hayat, çocuk, aile ve eş gibi faktörler de düşünüldüğünde savaş muhabirliğinin kadınlar için ne derece zorlu bir alan olduğu aşıkardır. Ama bu engellere rağmen çok az sayıda kadın gönüllü olarak bu alanda mesleğini icra ederek, savaş muhabirliğindeki varlıklarını sürdürmektedir. Zira medyada kadın istihdamının en az olduğu alanların başında savaş muhabirliği gelmektedir. Bu alanda kadınlara yeterli bir şekilde yer verilmesi için öncelikle medya yöneticilerinin kadın muhabirlere bu alanı açması, onları desteklemesi gerekmektedir. Yani erkek egemen medya yapısının değiştirilmesi, kadın odaklı habercilik anlayışının geliştirilmesi önemli bir adım olacaktır. Medya organlarının cinsiyetçi ve ayrımcı politikalar yerine eşitliğe dayanan bir istihdam ve yayın politikası geliştirmeleri önemli bir konu olarak önümüzde durmaktadır. İkinci olarak da savaş muhabirliğinin kurumsallaşması, uzmanlık isteyen bir alan olarak bunu tercih eden kadınların eğitimden geçirilmesi gerekmektedir. En son Suriye iç savaşında görüldüğü gibi birçok medya kuruluşu, hiçbir tecrübesi olmayan muhabirleri savaş alanına göndererek büyük bir risk aldı. Oysa savaş, çatışma ya da operasyonları takip edecek muhabirlerin ciddi bir eğitimden geçirilmesi hayati bir önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Aydın, D. (2012). *Avrupalı Savaş Muhabirlerinin Eserlerinde Kırım Savaşı*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı. Ankara.
- Bülbül, A.R. (1999). *Genel Gazetecilik Bilgileri*. Ankara: Nobel Yayınları
- Çelik, A. (2018). *İkinci Dünya Savaşı'nda Hükümet-Basın İlişkileri ve Gazeteci Mebuslar*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 28, Sayı 2, Sayfa 315-331
- Çetinkuş, H. (2017). *Türkiye'de Savaş Muhabirliği*. TRT Akademi, Cilt:2 Sayı:3 Tarih: Ocak
- Çubukçu, F.M. (2010). *Türkiye'de Bir Uzmanlık Alanı Olarak Savaş Muhabirliği: Irak Savaşı Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo, TV ve Sinema Anabilim Dalı. İstanbul.
- Devran, Y. ve Özcan Ö.F. (2018). *Suriye Savaşı'nın Habercilik Pratiklerine Etkisi: İliştirilmiş Gazeteciliğe Karşı Aracılı Gazetecilik*. Global Media Journal TR Edition, s. 9 (17)
- Elçin, I. (2018) *Marie Colvin'i hatırlamak: Kadın Savaş Muhabirleri ve Ben de (MeeToo) Hareketi*. <https://medyascope.tv/2018/11/04/marie-colvini-hatirlamak-kadin-savas-muhabirleri-ve-ben-de-metoo-hareketi/> ışın Elçin
- Eser, B. (2011). *Savaş Bölgesinde Kadın Olmak*. https://www.sabah.com.tr/pazar/2011/02/20/savas_bolgesinde_kadin_olmak
- Karabağ, M. (2014). *Savaş Muhabirliği: Suriye İç Çatışması Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Radyo Televizyon Bilim Dalı. İstanbul.
- Koçak, A. (2000). *Savaşta Gazetecilik Yaşamak*. Gün yayıncılık.
- Koçak, A. (2006). *Türkiye'de Savaş Muhabirlerinin Çalışma Ortamları*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Radyo Sinema Televizyon Ana Bilim Dalı. Ankara.
- Kovach, B. ve Rosenstiel, T. (2007). *Gazeteciliğin Esasları*. (Çev: Serdar Göktaş). Ankara: ODTÜ Yayıncılık
- Malat, G. (2019). *Yangın Yeri Mimosaları: Kadın Savaş Muhabirleri*. <https://hekimcebakis.org/kultur-sanat/yangin-yeri-mimosalari-1-kadin-savas-muhabirleri/>
- Özpehlivan, S. (2016). *Kadın Savaş Muhabirlerinden Hayat Dersleri*. <http://www.5harfliler.com/kadin-savas-muhabirlerinden-hayat-dersleri/>
- Özsoy, S. (2016). *Gazeteci Adayların Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Spor Medyasına Bakışı*. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Yıl:2016, Sayı:26 Sayfa:85-102
- Öztürk, G. (2017). *Bir Propaganda Aracı Olarak Radyo*. Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi (AKAR). Cilt 2, Sayı 3, 157-174
- Polat, G. (2013). *I. Dünya Savaşında İngiliz ve Türk Propaganda Gazetelerinin Etkinliği Üzerine Bir Değerlendirme (el-Hakika ve Musavver Çöl)*. ATCOSS Toplantı Bildirisi, 2-3 Mayıs 2013
- Saygılıgil, F.(2016). *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*. Dipnot Yayınevi.
- Şener, G. Çavuşoğlu, Ç. Irklı, H.İ. (2016). *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*. (Hazırlayan: Feryal Saygılıgil). Dipnot Yayınevi, 2016, S:179
- Suriye İnsan Hakları Ağı Raporu (2019). (<https://www.bik.gov.tr/suriyede-682-medya-calisan-oludurdu/>).
- Tokgöz, O. (2019). *Temel Gazetecilik*. Ankara: İmge Kitapevi
- Toruk, İ. (2008). *Gutenberg'den Dijital Çağa Gazetecilik*. İstanbul: L-T LiteraTürk
- Vural, M.K. (2008). *2.Dünya Savaşı Türkiye'sinde Bir Muhalefet Örneği Olarak Tan Gazetesi*. ÇTTAD VII/16-17, s 381-395
- Yalçinkaya, H. (2008). *Savaşlarda asker-Medya İlişkilerinin Geldiği Son Aşama: ilıştırılmış Gazetecilik*. Uluslararası İlişkiler Dergisi Cilt 5, Sayı 19 (Güz 2008), s. 29-56.
- Yenerer, V. (2001). *Ateş Ortasında, Bir Savaş Muhabiri Anlatıyor*. Ümit Yayıncılık.